УДК 159.922 https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10(55).07

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО І ДОРОСЛОГО ВІКУ В НЕФОРМАЛЬНІЙ СУБКУЛЬТУРІ

Наталія Мужанова
аспірантка кафедри психології розвитку та консультування
Житомирський державний університет імені Івана Франка
10008, Україна, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
zelenu@meta.ua, https://orcid.org/0000-0003-0072-6816

Анотація

У статті подано результати дослідження, які дозволяють розширити наукове розуміння адаптації та розглядати її не лише, як процес пристосування до нових обставин, а й як важливий процес особистісного зростання і розвитку. Презентоване дослідження мало на меті виявлення особливостей соціально-психологічної адаптації особистості юнацького та дорослого віку чоловічої й жіночої статі в неформальній субкультурі, порівняно з респондентами, які до неї не належать. Метод дослідження – опитувальник соціально-психологічної адаптації (СПА) К. Роджерса та Р. Даймонд. Вибірка складалася з юнацького і дорослого віку чоловічої й жіночої статі. За допомогою процедур рандомізації було створено дві групи респондентів, кожна з яких складалася зі 160 осіб, які були представниками, відповідно, неформальних і формальних груп.

Розкрито результати вивчення інтегральної соціально-психологічної адаптації учасників неформальних і формальних груп та її окремих складників. За переважною більшістю складових соціально-психологічної адаптації, активні учасники неформальних угруповань мають вищі показники, порівняно з пересічними респондентами, зокрема, за шкалами «адаптивність», «прийняття себе», «емоційний комфорт», «внутрішній контроль», «прагнення до домінування», «конформність», «ескапізм», проте нижчі показники за шкалою «прийняття інших». Емпірично визначено вікові особливості соціально-психологічної адаптації, а, саме, труднощі й переваги перебігу адаптаційних процесів представників юнацького та дорослого віку, що належать/не належать до неформальних субкультур. Достовірно найбільш дезадаптивними є пересічні юнаки, порівняно з пересічними дорослими чоловіками ($p \leq 0,05$) і хлопцями-неформалами ($p \leq 0,01$). В юнацькому віці кращі адаптаційні властивості в неформальному субкультурному середовищі виявили хлопці, порівняно з дорослими чоловіками, а в дорослому – жінки, порівняно з юними дівчатами. Здійснено статеву диференціацію особливостей перебігу адаптації в юнацькому та дорослому віці, з урахуванням впливу на цей процес неформальної субкультури. Виявлено негативну вікову динаміку інтегральної адаптації у представників чоловічої статі та позитивну – у представниць жіночої статі, які належать до неформальної субкультури. Загалом юнаки й дорослі жінки є більш адаптивними, порівняно з юнками і дорослими чоловіками. Доведено, що активні учасники неформальних груп соціально і психологічно краще адаптовані до цих груп, порівняно з адаптацією учасників формальних груп.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, неформальні групи, формальні групи, неформальна субкультура, юнацький вік, дорослий вік.

Вступ

Особистість є багатокомпонентним феноменом й потребує комплексного підходу до його наукового вивчення. Цей феномен презентує, як соціальну природу людини, її індивідуальність, так і соціокультурну суб'єктність: соціальні стосунки, спілкування, предметну діяльність, систему психічних якостей, залученість до культури та конкретного історичного періоду. Особистість, яка перебуває у неформальній субкультурі, вимушена знаходитися в системі міжособистісної взаємодії не лише з учасниками неформальних груп, а й з іншими людьми, які до них не належать (Feng, 2009). Така ситуація детермінує маргінальність соціального статусу та поведінки учасників неформальних груп. За таких обставин ускладнюється процес їх адаптації, який регламентує особливості взаємодії особистості з навколишнім середовищем, зокрема, успішність кінцевого результату цієї взаємодії (Dunlap, Golub, Johnson & Wesley, 2002). Саме адаптаційний процес дозволяє встановити відповідність загального рівня актуальних потреб особистості з рівнем їх задоволеності, що формує базис для постійного особистісного розвитку (Paterline & Orr, 2016). Неформальна група, яка має внутрішньогрупові етичні норми й відповідні ціннісні орієнтації, є одним із домінуючих чинників особистісного розвитку її учасників (Hogg & Ridgeway, 2003). Велике різноманіття і динамічність неформальних субкультур актуалізує дослідження специфіки соціально-психологічної адаптації особистості, яка є активним учасником неформальних груп.

Значна кількість досліджень, спрямованих на вивчення адаптації в субкультурному середовищі, не презентує цілісну картину цього процесу, оскільки вони мають фрагментарний характер і найчастіше є орієнтованими на підлітковий та юнацький вік (Голуева, 2010). Нестача робіт, присвячених адаптаційним можливостям дорослих представників неформальної субкультури, зумовила вибір теми дослідження.

Критерії позитивної адаптованості багато в чому співпадають зі складовими особистісної зрілості, а, саме, з почуттям власної гідності, поваги і самоповаги, здатністю до практичного втілення своєї діяльності та відкритістю до стосунків, розумінням власних проблем, а також з діями, спрямованими на їх вирішення (Мужанова, 2020).

Традиційно соціальну адаптацію розглядають як етап соціалізації, що полягає в пристосуванні до усталених норм суспільства, зразків поведінки, цінностей, традицій, моди й культури (Zhang, 2009). Адаптація є результатом процесу змін соціальних, соціально-психологічних, морально-психологічних, економічних, демографічних відносин між людьми, пристосування до соціального середовища (Попович, 2013). Наразі серед різноманітних підходів до визначення процесу адаптації найбільш поширеними є ідеї про універсальний характер тенденцій щодо встановлення рівноваги між компонентами реальних систем (Мотков, 2019) і про феномени, які зумовлюють зміцнення в живій системі антиентропійних процесів: самовідновлення, стабілізації та прогресу, здатності створювати в собі механізми і моделі для активного перетворення середовища, в якому вона власне перебуває (Попович, 2013).

На думку О. І. Зотової та І. К. Кряжевої, зміна життєвих умов чи діяльності передбачає розвиток особистості, а не лише просте звикання до нової ситуації (Зотова &

Кряжева, 2000). Вплив соціальних факторів завжди позначається на розвитку морально-ціннісних та естетичних почуттів, освоєнні нових соціальних ролей, на вмінні встановлювати міжособистісні взаємини (Журавльова & Коломієць, 2013).

Отже, адаптаційний процес, передбачає зміну суб'єкта внаслідок впливу оточуючого середовища (Яровенко, 2010). Процес адаптації зумовлено такими чинниками, як: суспільно регламентована поведінка, діяльність, внутрішня структура особистості (інтереси, ціннісні орієнтації, індивідуальні, типологічні властивості та ін.) (Зотова & Кряжева, 2000). З-поміж великої кількості соціально-психологічних чинників особистісного розвитку неформальна субкультура є одним із найбільш яскравих та активних, оскільки декларує та популяризує нові й альтернативні загальній культурі цінності та смисли (Гавриловська & Фурман, 2016). За цих обставин адаптаційні процеси представників неформальної субкультури відбуваються з «додатковим навантаженням» (Мужанова, 2016). Зважаючи на зазначене вище, об'єктом нашого дослідження є соціально-психологічна адаптація особистості, а предметом – особливості соціально-психологічної адаптації особистості, що належить до неформальної субкультури.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей соціально-психологічної адаптації представників неформальних груп дорослого та юнацького віку чоловічої й жіночої статі. В процесі дослідження вирішувалися такі **завдання**: 1) дослідити особливості соціально-психологічної адаптації особистості, приналежної до неформальної субкультури; 2) встановити динаміку вікової та статевої диференціації учасників неформальних груп дорослого та юнацького віку, порівняно з учасниками формальних.

Методи дослідження

Всього дослідженням було охоплено 160 учасників неформальних і 160 – формальних груп. Кількість респондентів дорослого (23-60 рр.) та юнацького (18-22 рр.) віку – однакова, чоловічої та жіночої статі також. Формування вибірки відбувалося за такими критеріями: стать, вік, освітній, економічно-фінансовий статус, участь у неформальній/формальній групі. База дослідження: місця дозвілля представників різних субкультурних течій м. Києва (спортивні бари – BeerCity і BigBen, байкерський клуб «Crazy Hohols MFC» та організація Cosplay Stuff), а також Інтернет-ресурси (соціальні мережі Facebook, Telegram, Twitter, Linkdn). Участь у дослідженні брали активні (дійсні) учасники неформальних субкультур, а саме: «Хіп-хоп» (репери) – 16 осіб; Готи – 20 осіб; футбольні фанати – 30 осіб; Геймери – 36 осіб; Емо-кід – 6 осіб; Байкери – 18 осіб; «АУЄ» – 9 осіб; Толкієністи – 7 осіб; Скінхеди – 8 осіб; Косплей – 10 осіб.

Для досягнення мети дослідження застосовувався опитувальник соціально-психологічної адаптації (СПА) К. Роджерса і Р. Даймонд (Rogers & Dymond) в адаптації О. К. Осницького (Осницкий, 2004). Опитувальник містить 101 знеособлене твердження. Респонденту пропонується висловити свою згоду або незгоду щодо кожного твердження за 7-бальною шкалою. 37 тверджень стосуються ознак адаптованості особистості, 37– дезадаптованості, 26 є нейтральними. Загалом опитувальник містить шість інтегральних шкал: «Адаптація», «Прийняття інших», «Інтернальність», «Самоприйняття», «Емоційна комфортність», «Прагнення до домінування». Для визначення достовірності виявлених відмінностей соціально-психологічної адаптації респондентів було застосовано

обчислення t-критерію Ст'юдента чи U-критерію Манна Уїтні, з огляду на нормальність розподілу змінних.

Результати та дискусії

Одержані результати щодо соціально-психологічної адаптації учасників неформальних і формальних груп подано в табл. 1.

Таблиця 1

Середні показники адаптованості респондентів

Шкали	Неформальні групи				Формальні групи			
	Ч n=40	Х n=40	Ж n=40	Д n=40	Ч n=40	Х n=40	Ж n=40	Д n=40
Інтегральна адаптація	53,02	57,12	52,50	50,47	53,97	49,40	50,85	49,65
Адаптивність	114,22	122,80	116,25	110,10	116,77	110,95	110,97	110,17
Дезадаптивність	100,12	93,30	104,77	107,10	99,52	112,37	106,70	110,45
Інтегральне самоприйняття	53,52	55,32	51,60	51,10	51,27	45,55	48,70	46,05
Прийняття себе	36,20	38,60	36,32	35,97	36,60	34,15	34,80	34,30
Неприйняття себе	19,65	19,87	21,47	21,90	22,02	25,50	22,97	25,15
Інтегральне прийняття інших	51,15	54,55	51,77	51,22	53,37	51,35	52,37	52,02
Прийняття інших	19,35	21,87	20,65	19,55	20,95	20,75	20,02	20,30
Неприйняття інших	21,05	21,30	22,10	21,57	21,22	22,65	21,27	21,62
Інтегральний емоційний комфорт	55,45	59,62	54,32	51,67	56,60	48,40	53,02	50,42
Емоційний комфорт	21,75	21,92	21,35	21,90	21,32	20,45	20,90	20,52
Емоційний дискомфорт	18,62	17,37	19,07	21,10	17,65	22,12	19,57	20,60
Інтегральна інтернальність	59,75	65,97	58,45	55,97	60,75	56,75	56,92	55,50
Внутрішній контроль	49,95	54,47	51,37	47,07	52,27	50,87	49,20	49,35
Зовнішній контроль	23,87	21,05	25,75	25,35	24,15	26,30	25,95	26,65
Інтегральне прагнення до домінування	49,30	52,90	49,52	48,32	52,32	45,87	48,27	47,25
Домінування	9,10	9,25	9,47	9,12	9,42	7,92	8,72	8,52
Конформність	17,72	14,70	18,12	18,40	15,82	17,05	17,27	17,55
Ескапізм	16,52	12,00	15,75	16,20	13,60	14,25	15,02	15,02

Примітки: Ч – чоловіки; Х – хлопці; Ж – жінки; Д – дівчата.

Як видно з табл. 1, встановлені показники соціально-психологічної адаптації всіх респондентів знаходяться в межах «середніх» значень норми за шкалою «адаптивність». Найвищі результати було виявлено у представників неформальних груп («неформалів»), а саме, у жінок середнього дорослого віку та юнаків, порівняно, відповідно, з чоловіками і дівчатами. Рівень адаптованості у респондентів дорослого віку (чоловіки та жінки), які належать до формальних груп, вищий, порівняно з юнацтвом (хлопці та дівчата). Значуща відмінність за адаптаційною ознакою ($U=-2,240$; $p\leq0,05$) спостерігалася між пересічними юнаками і «неформалами», на користь останніх. Отже, особистість, приналежна до

неформальної субкультури, ймовірно краще в ній адаптується, рефлексує свої проблеми, прагне їх зрозуміти і вирішити, натомість респондентам, які не належать до такої субкультури, складніше адаптуватися до традиційного соціуму.

Шкала дезадаптивності складається з протилежних позитивній адаптації компонентів: неприйняття себе та інших, наявність перешкод в осмисленні життєвого досвіду, ригідність у вирішенні проблем. У «неформалів» за цією шкалою результати нижчі, порівняно з пересічними респондентами. Серед представників неформальної субкультури вищі результати встановлено у жінок (середнього та юнацького віку), порівняно з чоловіками (чоловіки та юнаки). У представників формальних груп найбільш дезадаптивними виявилися респонденти юнацького віку (юнаки та дівчата), а з-поміж досліджуваних дорослого віку жінки виявились більш дезадаптованими, порівняно з чоловіками, які взагалі отримали найнижчий показник дезадаптованості. Достовірно найбільш дезадаптивними є пересічні юнаки, порівняно з пересічними дорослими чоловіками ($U=-2,293$; $p\leq0,05$) та хлопцями-«неформалами» ($U=-2,585$; $p\leq0,01$).

Згідно зі шкалою «прийняття себе», яка ілюструє рівень схвалення власного «Я», самоповагу, члени неформальної субкультури більш позитивно налаштовані щодо власної особистості, порівняно з пересічними респондентами. Виключенням є лише чоловіки дорослого віку, які не є представниками неформальних груп. В середовищі «неформалів» найбільш схвально до власного «Я» налаштовані жінки і хлопці, порівняно з чоловіками й дівчатами. Аналогічне внутрішньогрупове порівняння респондентів, що не належать до неформальних угрупувань, виявило переважання кількості позитивно налаштованих на власне Я дорослих чоловіків і жінок над юними хлопцями і дівчатами. Зазначені вище тенденції на статистично значущому рівні підтвердилися у переважанні кількості юнаків-«неформалів», порівняно з їх пересічними ровесниками, за ознакою «прийняття себе» ($U=-2,470$; $p\leq0,01$). Отже, юнаки, які належать до неформальних угрупувань, менш критично ставляться до себе, більшою мірою готові до безумовного прийняття власної сутності, порівняно зі своїми пересічними ровесниками.

Шкала «неприйняття себе» презентує відсутність любові до себе, відчуття власної неповноцінності, орієнтована на існуючі чи уявні особистісні недоліки, низьку самооцінку та самозвинувачення. Оскільки ця шкала протилежна за своїм змістом попередній, очевидним є те, що пересічні респонденти отримали більшу кількість балів, порівняно з представниками неформальної субкультури. Підтвердженням такого результату є зміна домінанти серед юнаків: першість за ознакою належить пересічним хлопцям ($t=-2,990$; $p\leq0,05$), а не хлопцям-«неформалам». Установлено, що серед «неформалів» частка жінок і дівчат, що виявляють схильність до незадоволення власною особою, неприйняття себе є більшою, порівняно з чоловіками та юнаками. Серед представників формальних груп самозвинувачення більш притаманне юнацтву (хлопці й дівчата), порівняно з респондентами дорослого віку (чоловіки та жінки).

Шкала «прийняття інших» дозволяє виявити особистісний рівень приязності або ворожості, спрямованої на оточуючих людей і навколишній світ. У середовищі неформальної субкультури найбільш приязними й позитивно налаштованими виявилися жінки і юнаки, порівняно з чоловіками та дівчатами. Серед учасників формальних груп найбільш приязно ставляться до інших респонденти дорослого віку (чоловіки та жінки), порівняно з юнацьким (хлопці і дівчата). Критерій-антипод (неприйняття інших) більшою

мірою виявляється у жінок і дівчат, що належать до неформальних груп, порівняно з чоловіками й хлопцями, що свідчить про більш критичне ставлення неформального жіноцтва до інших. Серед пересічних респондентів роздратування та негативні очікування від значущих інших більшою мірою виявлено у юнацькому віці, порівняно з дорослим.

За шкалою емоційного комфорту «неформали» виявилися більш позитивно налаштованими, порівняно з пересічними респондентами. А саме, юнаки з неформального середовища частіше, порівняно зі своїми пересічними ровесниками ($t=2,101$; $p\leq0,05$), перебувають у стані емоційної рівноваги та спокою, більшою мірою переживають захищеність, безпеку, благополуччя, задоволеність своїм буттям. Аналіз вікової динаміки емоційного благополуччя «неформалів» засвідчив негативні тенденції в його розвитку: хлопці та дівчата мають вищі показники, порівняно з респондентами дорослого віку (чоловіки і жінки). Серед пересічних респондентів вікова динаміка емоційного комфорту позитивна: дорослі продемонстрували вищі показники, порівняно з юнацтвом.

За шкалою емоційного дискомфорту були помічені прояви негативних емоційних станів у досліджуваних. У неформальному субкультурному середовищі більшою мірою виявляються статеві відмінності: негативні емоційні стани більшою мірою властиві жінкам і дівчатам, порівняно з чоловіками і хлопцями. Серед пересічних респондентів – вікові: більша інтенсивність прояву негативних емоцій виявлена у юнацтва, порівняно з дорослими. Проте підтвердження такої диференціації на достовірному рівні констатовано лише між показниками «емоційного дискомфорту» представників чоловічої статі: юнаками і дорослими ($t=-2,629$; $p\leq0,01$). Порівняння неформальних і формальних груп засвідчило, що «неформали»-чоловіки дорослого віку й дівчата юнацького отримали вищі показники за цією шкалою, порівняно з пересічними чоловіками і дівчатами, натомість жінки і хлопці, що є активними членами неформальних угруповань, продемонстрували нижчі результати, порівняно з жінками й хлопцями з формальних груп.

Аналіз показників шкали «внутрішній контроль» (інтернальний локус контролю) дозволив встановити статево-вікову диференціацію: з-поміж «неформалів» жінки дорослого віку і хлопці юнацького віку більшою мірою схильні брати відповідальність за події, які з ними відбуваються, порівняно з чоловіками дорослого віку та дівчатами. Жінки та хлопці «неформали» більш відповідальні за свої дії, ніж пересічні жінки та хлопці, натомість чоловіки та дівчата з неформальної субкультури менш відповідальні, порівняно з пересічними чоловіками і дівчатами. Щодо вікових і статевих особливостей внутрішнього контролю, то в формальних групах інтернальний локус контролю є більш притаманний чоловікам дорослого віку, порівняно з юнаками. Між аналогічними показниками представниць жіночої статі цього не помічено. Серед представників неформальних угрупувань спостерігаємо позитивну вікову динаміку інтернального локусу контролю у жінок і негативну – у чоловіків.

Шкала «зовнішній контроль» (екстернальний локус контролю) дозволила виявити рівень суб'єктивного значення впливу зовнішніх сил на життєві події досліджуваних (випадок, чужорідний вплив, фатум). Респонденти формальних груп надають більшого значення зовнішнім факторам, порівняно з «неформалами». «Неформальні» представниці жіночої статі більш схильні розцінювати події свого життя крізь призму зовнішніх впливів, порівняно з чоловіками. Серед пересічних респондентів юнацтво надає велике значення зовнішнім чинникам, порівняно з дорослими.

У прагненні відчути перевагу над іншими (шкала «домінування») першість продемонстрували: в субкультурному середовищі жінки та хлопці, порівняно з чоловіками та дівчатами; в звичайному суспільстві − чоловіки та жінки середнього віку, порівняно з юнацьким віком. Максимальна кількість балів виявлена, як і попереднього разу у чоловіків з контрольної групи (єдина підгрупа, що є виключенням). Загалом, «неформали» мають більшу кількість балів за цим критерієм, порівняно з пересічними респондентами.

Схильність до підкорення, м'якість і покірність (шкала «конформність») також більшою мірою виявляються у представників неформальної субкультури, порівняно з пересічними респондентами, крім чоловіків. Безпосередньо поміж «неформалів» покірність більш притаманна жінкам і дівчатам, порівняно з чоловіками і хлопцями. В звичайному суспільстві схильність до конформної поведінки більшою мірою виявляється в юнацтва, ніж у респондентів дорослого віку. Серед представників чоловічої статі більш конформними виявилися чоловіки-«неформали», порівняно з юнаками ($t=2,621$; $p\leq0,01$) та пересічні хлопці, порівняно з дорослими чоловіками ($t=-2,446$; $p\leq0,01$).

За показниками шкали «ескапізм» найбільш практичними й готовими до реального вирішення життєвих проблем виявилися хлопці з неформальних угруповань, порівняно з іншими респондентами. Решта представників неформальної субкультури більшою мірою виявляють тенденції втечі від реальності, порівняно з пересічними респондентами. Очевидно, однією з форм такої втечі та є вибір та активна участь у відповідному субкультурному угрупуванні. Наш умовивід відповідає поглядам на ескапізм В. І. Бєлова, який вважає, що це явище є «…втечею від буденної реальності як свідомий творчий акт, який супроводжується залежністю від засобів його здійснення, відчуженістю від соціального оточення …» (Бєлов, 2017: 275). Найбільшою мірою у «неформалів» цей показник виявився у чоловіків і дівчат, порівняно з жінками та хлопцями. До того ж, дорослі чоловіки-«неформали» домінують за цією ознакою, як над хлопцями-«неформалами» ($t=3,330$; $p\leq0,01$), так і над пересічними чоловіками ($t=2,161$; $p\leq0,05$). З-поміж звичайних громадян прагнення уникати проблем більшою мірою виявляється у жіноцтва (жінки і дівчата), порівняно з чоловіками (чоловіки і хлопці).

Зіставлення вище вказаних біполярних тенденцій репрезентується у відповідних інтегральних показниках (див. табл. 1). Вищий інтегральний показник адаптації спостерігався у чоловіків із неформального субкультурного середовища (чоловіки та хлопці), порівняно з жінками (жінки і дівчата). У представників формальних груп цей показник (інтегральна адаптація) був найвищим у чоловіків і жінок середнього віку, порівняно з респондентами юнацького віку (юнаки та дівчата). Серед звичайних громадян дорослі чоловіки виявилися більш адаптованими ($U=-2,055$; $p\leq0,05$), порівняно з юнаками. Загалом, показники «неформалів» за цією ознакою порівняно вищі, ніж у пересічних респондентів. Це особливо помітно в юнацькому віці: хлопці та дівчата з неформального субкультурного середовища успішніше адаптуються, ніж їх пересічні однолітки (відповідно, $U= -2,788$; $p\leq0,05$ та ($t=1,989$; $p\leq0,05$)).

Інтегральний показник самоприйняття у представників неформальної субкультури також є вищим, порівняно з пересічними респондентами. На статистично значущому рівні це виявляється у хлопців-«неформалів», порівняно з пересічними ровесниками ($U=-2,116$; $p\leq0,05$). Безпосередньо у «неформалів» за цим критерієм домінують представники

чоловічої статі над жіночою, натомість серед представників формальних груп респонденти старшого віку – над молодшим.

Очікуваними є інтегральні показники шкали «прийняття інших». Учасники формальних груп виявилися більш толерантними до інших людей, порівняно з представниками субкультурних угрупувань, для яких, можливо, саме неприйняття інших є чинником втечі до неформального середовища. В неформальних групах вищі бали за цією шкалою демонструють жінки дорослого та хлопці юнацького віку, порівняно з чоловіками дорослого та дівчатами юнацького віку. В формальних групах дорослі чоловіки та жінки за цією ознакою домінують над хлопцями та дівчатами юнацького віку.

Інтегральний показник емоційного комфорту дозволив визначити характер та інтенсивність переважаючих емоцій у повсякденному житті досліджуваних. Інтенсивність позитивних емоційних проявів у представників неформальної субкультури вища, порівняно з тими, хто до неї не належить, за виключенням дорослих чоловіків. Безпосередньо в самому субкультурному середовищі цей показник більший у чоловіків, на противагу жінкам. Натомість у суспільстві прояв вище вказаного показника більший у респондентів дорослого віку, порівняно з юнацтвом. Зазначимо, що за цією ознакою була виявлена статистично значуща відмінність між показниками пересічних респондентів чоловічої статі, а саме дорослих чоловіків і хлопців ($t=2,629$; $p\leq0,01$).

Інтегральний показник інтернальності дозволив встановити міру усвідомлення особистістю себе активним суб'єктом власної життєдіяльності. Цей показник вищий у всіх представників неформальної субкультури, порівняно з учасниками формальних груп. Виключенням є чоловіки-«неформали», у яких виявляється дещо менша тенденція до інтернального контролю, порівняно з їхніми пересічними ровесниками. Аналіз статевих відмінностей інтернальності в неформальному середовищі засвідчив вищі прояви суб'єктності у представників чоловічої статі, порівняно з жінками. З-поміж учасників формальних груп найвищу інтернальність виявляють дорослі, порівняно з юнацтвом.

Максимальні бали за інтегральною шкалою «прагнення до домінування», виявлено в юнаків з неформальних груп, порівняно з іншими досліджуваними групами. Загалом, усі групи респондентів-«неформалів», крім дорослих чоловіків, виявляють тенденції до більшого домінування, порівняно з відповідними категоріями досліджуваних з формальних груп. В останніх прагнення до домінування достовірно більш притаманне дорослим чоловікам, порівняно з юнаками ($t=2,226$; $p\leq0,05$).

Висновки

1. В юнацькому та дорослому віці існують достовірні відмінності між складовими соціально-психологічної адаптації учасників неформальних субкультур та їх ровесників, що належать до традиційної культури (пересічні респонденти). За переважною більшістю складових соціально-психологічної адаптації активні учасники неформальних угруповань мають вищі показники, порівняно з пересічними респондентами, зокрема, за шкалами «адаптивність», «прийняття себе», «емоційний комфорт», «внутрішній контроль», «прагнення до домінування», «конформність», «ескапізм». Пересічні респонденти юнацького та дорослого віку є більш толерантно налаштованими до інших людей (шкала «прийняття інших») і схильні до екстернального локусу контролю (шкала «зовнішній контроль»).

2. Констатовано негативну вікову динаміку інтегральної адаптації у представників чоловічої статі та позитивну – у представниць жіночої статі, які належать до неформальної субкультури. З-поміж учасників формальних груп більш адаптованими є чоловіки та жінки, порівняно з хлопцями та дівчатами.

3. Помічено статеву диференціацію в особливостях адаптаційних процесів хлопців й дівчат та чоловіків і жінок. Юнаки та жінки виявляють кращі адаптаційні властивості, порівняно з чоловіками та дівчатами, відповідно.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні специфіки ціннісно-смислової сфери представників неформальної субкультури, яка зумовлює їх позитивну соціально-психологічну адаптацію.

Література

1. Белов, В.І. (2017). Эскапизм: причины, функции и границы. *Международный научный журнал «Инновационная наука»*, *3*(1), 270-276.
2. Голуева, М.М. (2010). Специфика негативного влияния субкультуры на развитие личности подростка. *Вестник ТГПУ*, *5*(95), 153-158.
3. Гавриловська, К.П., & Фурман, О.І. (2016). Особливості Я-концепції осіб, що перебувають у неформальних релігійних організаціях. *Наука і освіта*, *5*, 78-83. https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-5-11
4. Журавльова, Л.П., & Коломієць, Т.В. (2013). Структурно-динамічна модель міжособистісної взаємодії. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*, *18*(2), 17-24.
5. Зотова, О.И., & Кряжева, И.К. (2000). Содержание и показатели адаптации личности. Винокурова, Л.В., & Скрипника, И.И. (Ред.) *Организационная психология* (с. 248-256). Санкт-Петербург : Питер.
6. Мужанова, Н.В. (2016). Вікові особливості смислової сфери представників неформальних субкультур. *Наука і освіта*, *5*, 228-232. https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-5-37
7. Мужанова, Н.В. (2020). Особенности личностной зрелости представителей неформальной субкультуры. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VIII*(90), 62-66.
8. Мотков, С.О. (2019). Адаптаційні механізми особистості. *Психологія і особистість, 1*(15), 22-36.
9. Осницкий, А.К. (2004). Определение характеристик социальной адаптации. *Психология и школа*, *1*, 43-56.
10. Попович, О.В. (2013). Сутність і зміст адаптації: філософський аналіз. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, *56*, 228-239.
11. Яровенко, С.А. (2010). «Бегство от реальности»: аутомифологизация как гармонизация «Я-бытия» через принятие иллюзии. *Вестник Тамбовского университета*, *331*, 50-55.
12. Dunlap, E., Golub, A., Johnson, B.D., & Wesley, D. (2002). Intergenerational transmission of conduct norms for drugs, sexual exploitation and violence: a case study. *British Journal of Criminology*, *2*, 1-20. https://doi.org/10.1093/bjc/42.1.1
13. Feng, Yingjuan. (2009). Composition of Regional Advanced Culture Forces and Its Implement Approaches. *Asian Social Science, 5*, 38-43.
14. Hogg, M., & Ridgeway, C. (2003). «*Social Identity: Sociological and Social Psychological Perspectives».* Social Psychology Quarterly, *66*(1), 97-100. Режим доступу: https://www.jstor.org/stable/1519841
15. Paterline, B. & Orr, D. (2016). Adaptation to Prison and Inmate Self-Concept. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, *4*, 70-79. https://doi.org/10.15640/jpbs.v4n2a6
16. Zhang, Nan. (2009). On Assortment and Implementation of Modern Mass Customization of Apparel. *Asian Social Science*, *5*, 72-77. https://doi.org/10.5539/ass.v5n2p72

References

1. Belov, V.I. (2017). Eskapizm: prichinyi, funktsii i granitsyi [Escapism: causes, functions and boundaries]. *Mezhdunarodnyiy nauchnyiy zhurnal «Innovatsionnaya nauka» – International Scientific Journal «Innovation Science»*, *3*(1), 270-276. [in Russian].
2. Golueva, M.M. (2010). Spetsifika negativnogo vliyaniya subkulturyi na razvitie lichnosti podrostka [The specifics of the negative impact of subculture on the development of the personality of a teenager]. *Vestnik TGPU – Bulletin of the TSPU*, *5*(95), 153-158. [in Russian].
3. Havrylovska K.P. & Furman, O.I. (2016). Osoblyvosti Ya-kontseptsii osib, shcho perebuvaiut u neformalnykh relihiinykh orhanizatsiiakh [Features of self-conception of persons who are in informal religious organizations]. *Nauka i osvita – Science and education*, 5, 78-83. https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-5-11 [in Ukrainian].
4. Zhuravl'ova, L.P., & Kolomiets, T.V. (2013). Strukturno-dynamichna model mizhosobystisnoi vzaiemodii [Structural-dynamicmodel of interpersonal interaction]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Psykholohiia – Bulletin of the Odessa National University. Psychology*, *18*(2), 17-24. [in Ukrainian].
5. Zotova, O.I. & Kryazheva, I.K. (2000). Soderzhanie i pokazateli adaptaczii lichnosti [Content and indicators of personality adaptation]. In Vinokurova, L.V. & Violinist, I.I. (Eds) *Organizaczionnaya psikhologiya – Organizational Psychology* (pp. 248-256). Sankt-Peterburh : Pyter. [in Russian].
6. Muzhanova, N.V. (2016). Vikovi osoblyvosti smyslooi sfery predstavnykiv neformalnykh subkultur [Semantic sphere age features among representatives of informal subcultures]. *Nayka i* osvita – *Science and education*, *5*, 228-232. https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-5-37 [in Ukrainian].
7. Muzhanova, N.V. (2020). Osobennosti lichnostnoy zrelosti predstaviteley neformal'noy subkul'tury [Features of personal maturity of representatives of the informal subculture]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VIII(90)*, 62-66. [in Russian].
8. Motkov, C.O. (2019). Adaptatsiini mekhanizmy osobystosti [Adaptation mechanisms of personality]. *Psykholohiia i osobystist – Psychology and personality*, *1*(15), 22-36. [in Ukrainian].
9. Osniczkij, A.K. (2004). Opredelenie kharakteristik soczial`noj adaptaczii [Characterization of social adaptation]. *Psikhologiya i shkola – Psychology and school*, *1*, 43-56. [in Russian].
10. Popovich, O.V. (2013). Sutnist i zmist adaptatsii: filosofskyi analiz [The essence and content of adaptation: a philosophical analysis]. *Humanitarian Bulletin of ZDIA – Humanitarnyi visnyk ZDIA*, *56*, 228-239. [in Ukrainian].
11. Yarovenko, S.A. (2010). «Begstvo ot realnosti»: automifologizatsiya kak garmonizatsiya «Ya-byitiya» cherez prinyatie illyuzii ["Escape from reality": automythologization as a harmonization of "I-being" through the adoption of illusion]. *Vestnik Tambovskogo universiteta – Bulletin of the Tambov University*, *331*, 50-55. [in Russian].
12. Dunlap, E., Golub, A., Johnson, B.D., & Wesley, D. (2002). Intergenerational transmission of conduct norms for drugs, sexual exploitation and violence: a case study. *British Journal of Criminology*, *2*, 1-20. https://doi.org/10.1093/bjc/42.1.1
13. Feng, Yingjuan. (2009). Composition of Regional Advanced Culture Forces and Its Implement Approaches. *Asian Social Science*, *5*, 38-43.
14. Hogg, M. & Ridgeway, C. (2003). "Social Identity: Sociological and Social Psychological Perspectives". *Social Psychology Quarterly*, *66*(1), 97-100. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/1519841
15. Paterline, B. & Orr, D. (2016). Adaptation to Prison and Inmate Self-Concept. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, *4*, 70-79. https://doi.org/10.15640/jpbs.v4n2a6
16. Zhang, Nan. (2009). On Assortment and Implementation of Modern Mass Customization of Apparel. *Asian Social Science*, *5*, 72-77. https://doi.org/10.5539/ass.v5n2p72

FEATURES OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF YOUTH AND ADULTS PERSONALITY IS IN AN INFORMAL SUBCULTURE

Nataliia Muzhanova
Postgraduate Student of the Department of Developmental Psychology and Counseling
Zhytomyr Ivan Franko State University
40, Velyka Berdychivska Str., Zhytomyr, Ukraina, 10008
zelenu@meta.ua, https://orcid.org/0000-0003-0072-6816

Abstract
The article presents the results of the study, which allow to expand the scientific vision of adaptation and consider it not only as a process of adaptation to new circumstances, but also as an important process of personal growth and development. The presented study aimed to identify the features of socio-psychological adaptation of adolescents of male and female gender in the informal subculture, compared with respondents who do not belong to it. The research method is a questionnaire of socio-psychological adaptation (SPA) by K. Rogers and R. Diamond. The sample consisted of males and females in adolescence and adulthood. With the help of randomization procedures, two groups of respondents were created, each consisting of 160 individuals representing informal and formal groups, respectively.
The results of studying the integrated socio-psychological adaptation of participants of informal and formal groups and its individual components are revealed. According to the vast majority of components of socio-psychological adaptation, active members of informal groups have higher scores compared to average respondents, in particular, on the scales of "adaptability", "self-acceptance", "emotional comfort", "internal control", "desire for dominance". "Conformity", "escapism", but lower rates on the scale of "acceptance of others". The age peculiarities of social and psychological adaptation are empirically determined, namely, the difficulties and advantages of the course of adaptation processes of the representatives of youth and adulthood, which belong / do not belong to informal subcultures. Significantly the most maladaptive are average young men, compared to average adult men ($p \leq 0.05$) and informal boys ($p \leq 0.01$).In adolescence, the best adaptive properties in the informal subcultural environment were found by the boys, compared to adult men, and in adulthood by women compared to young girls. Gender differentiation of peculiarities of adaptation course in adolescence and adulthood is carried out taking into account the impact on this process of informal subculture. Negative age dynamics of integral adaptation in males, and positive – in females belonging to the informal subculture, were revealed. In general, young men and adult women are more adaptable than young women and adult men. It is proved that active participants of informal groups are socially and psychologically better adapted to these groups, compared to the adaptation of participants of formal groups.

Keywords: socio-psychological adaptation, informal groups, formal groups, informal subculture, personality, youth, adulthood.

Подано 25.04.2020
Рекомендовано до друку 10.06.2020